

Верховний
Суд

Актуальні питання здійснення судового провадження під час розгляду справ у суді першої інстанції за практикою Верховного Суду

Тетяна Дроботова

суддя Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду,
секретар судової палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності,
кандидат юридичних наук

м. Київ, 15 квітня 2022 року

Постанова КГС ВС від 28.09.2021 у справі № 902/743/18

- Частина четверта статті 46 ГПК України надає позивачу право змінити предмет або підставу позову при новому розгляді справи тільки у разі зміни саме фактичних обставин справи, а не зміни законодавчого регулювання та судової практики.
- Отже, позивач відповідно до норм ГПК України наділений правом змінити предмет або підставу позову при новому розгляді справи тільки у тому разі, якщо суд установить, що це необхідно для захисту прав позивача у зв'язку зі зміною фактичних обставин справи, а предмет чи підстава позову при первісному розгляді були недостатніми для такого належного захисту.
- При цьому при поданні заяви про зміну предмета позову позивач має дотримуватися правил вчинення відповідної процесуальної дії, недодержання яких тягне за собою процесуальні наслідки, передбачені ГПК України.

Постанова КГС ВС від 23.01.2020 у справі № 925/186/19 (1)

- Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 46 ГПК України позивач вправі збільшити або зменшити розмір позовних вимог — до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження.
- Як збільшення чи зменшення розміру позовних вимог необхідно розуміти зміну кількісних показників, в яких виражена позовна вимога (збільшення чи зменшення ціни позову, збільшення чи зменшення кількості товару тощо). Тобто збільшено (чи зменшено) може бути лише розмір заявлених вимог.
- Разом із тим збільшенням розміру позовних вимог є збільшення позову за тією ж вимогою, яку було заявлено у позовній заяві, тому збільшення розміру позовних вимог не може бути пов'язано із пред'явленням додаткових чи нових позовних вимог, про які не йшлося у позовній заяві, в тому числі шляхом доповнення немайнової вимоги майновою.

Постанова КГС ВС від 23.01.2020 у справі № 925/186/19 (2)

- Така дія як заявлення додаткових вимог може кваліфікуватися лише як зміна предмета позову. Предметом позову є певна матеріально-правова вимога позивача до відповідача, стосовно якої позивач просить прийняти судове рішення. Підставу позову становлять обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги щодо захисту права чи охоронюваного законом інтересу.
- Отже, зміна предмета позову означає зміну вимоги, з якою позивач звернувся до суду, а зміна підстав позову — це зміна обставин, на яких ґрунтується відповідна позовна вимога. Водночас потрібно, брати до уваги, те що відповідно до ч. 3 ст. 46 ГПК України одночасна зміна і предмета, і підстав позову не допускається.
- Доповнення немайнового позову майновою вимогою про стягнення коштів є не збільшенням позовних вимог, а пред'явленням нового позову з іншим предметом і підставами, що виключає можливість розгляду поданої позивачем заяви саме як заяви про збільшення розміру заявлених позовних вимог.

Постанова КГС ВС від 13.08.2021 у справі № 910/21107/20

- Вирішуючи питання про наявність повноважень в особи, яка звертається від імені юридичної особи, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування в порядку самопредставництва, суд з урахуванням вимог ч. 2 ст. 86 ГПК України щодо оцінки вірогідності і взаємного зв'язку доказів у їх сукупності повинен дослідити документи, на підставі яких відповідна особа уповноважена діяти від імені зазначених осіб та органів в порядку самопредставництва, а також перевірити наявність відповідних відомостей та документів в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.
- Для іноземних юридичних осіб, відомості про керівника яких та його повноваження відсутні в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, повинні надаватися документи на підтвердження повноважень такого керівника, видані відповідно до законодавства країни місцезнаходження такої юридичної особи, які належним чином оформлені для їх представлення на території України, відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Постанова КГС ВС від 29.07.2021 у справі № 922/2017/17

- ГПК України не містить норм, які б встановлювали критерії визначення необґрунтованості дій позивача, однак очевидно, що під такими діями можна розуміти таку реалізацію позивачем своїх процесуальних прав, внаслідок якої виникають підстави для закриття провадження або залишення позову без розгляду.
- У разі закриття провадження у справі відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача. Отже, відповідач повинен обґрунтовано заявити про наявність витрат, які виникли у зв'язку із поданням позову до нього і у подальшому - із закриттям провадження у справі.
- Тобто стягнення з позивача компенсації понесених відповідачем витрат, зокрема витрат на правничу допомогу, у разі закриття провадження у справі **можливе лише у випадку встановлення необґрунтованості дій позивача.**

Постанова КГС ВС від 13.08.2021 у справі № 910/21107/20

- Процесуальний закон допускає **дві форми поведінки суду** в разі встановлення порушень/недоліків щодо особи/повноважень особи, яка підписала позовну заяву/зустрічну позовну заяву/заяву/скаргу тощо, **а саме**:
  - **залишення без руху позовної** заяви/заяви/скарги з наданням заявнику строку для усунення відповідних недоліків
  - **або повернення цієї заяви.**
- Суд має залишити позовну заяву/зустрічну позовну заяву/заяву/скаргу без руху у разі виникнення у нього сумніву щодо достовірності, достатності та належності наданих до позовної заяви/заяви/скарги доказів стосовно повноважень особи, що її підписала, і надати заявнику строк для усунення відповідних недоліків.
- За відсутності доказів повноважень особи, що підписала позовну заяву/зустрічну позовну заяву/заяву/скаргу, **суд не має підстав для залишення її без руху** відповідно до положень ч.1 ст. 174 ГПК України і **повертає позовну заяву** та додані до неї документи згідно з п. 1 ч. 5 ст. 174 ГПК України.

Постанова КГС ВС від 08.07.2021 у справі № 916/3209/20 (1)

- За змістом п. 1 ч. 5 ст. 174 ГПК України позовна заява повертається позивачу у разі, якщо таку заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано.
- **Зазначені положення засвідчують обов'язковість та безумовність вимоги господарського процесуального закону стосовно підписання позовної заяви власноручним або електронним цифровим підписом позивача (його представника) або особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, як підтвердження справжньої волі позивача на настання відповідних правових наслідків станом на час звернення до суду із позовом, а отже, дотримання принципу диспозитивності господарського судочинства.**
- Використання в такому випадку **факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного, електронного або іншого копіювання, електронного підпису або іншого аналога власноручного підпису ГПК України не допускається.**

Постанова КГС ВС від 08.07.2021 у справі № 916/3209/20 (2)

- Скріплення позовної заяви підписом позивача, його представника або іншої особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, **має бути виконане власноручно у спосіб**, визначений ч. 8 ст. 42, ч. 2 ст. 162 ГПК України.
- У разі недотримання цих вимог процесуальний закон **не передбачає** можливості залишення позовної заяви без руху задля підтвердження волевиявлення позивача, а в залежності від стадії процесу встановлює **безумовні наслідки**, зокрема повернення позовної заяви і доданих до неї документів зі стадії відкриття провадження у справі (ч. 4 ст.174 ГПК України) або залишення позову без розгляду після відкриття провадження у справі на підставі п. 2 ч. 1 ст. 226 ГПК України.

Постанова ОП КГС ВС від 21.05.2021 у справі № 910/5120/20

- Згідно із ч. 11, 13 ст. 176 ГПК України суддя, встановивши після відкриття провадження у справі, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у ст. 162, 164, 172 цього Кодексу, постановляє ухвалу не пізніше наступного дня, в якій зазначає підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для усунення недоліків, який не може перевищувати п'яти днів з дня вручення позивачу ухвали. Якщо позивач не усунув недоліків позовної заяви у строк, встановлений судом, позовна заява залишається без розгляду.
- Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 226 ГПК України суд залишає позов без розгляду, якщо провадження у справі відкрито за заявою, поданою без додержання вимог, викладених у ст. 162, 164, 172, 173 цього Кодексу, і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк.
- Отже, **зазначені процесуальні норми не містять жодних застережень щодо допустимості залишення позову без розгляду виключно до закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті у разі, якщо позивач не усунув недоліків оформлення позовної заяви.**

Постанова КГС ВС від 15.01.2021 у справі № 905/2135/19

- Відповідно до ч. ч. 1, 2 ст. 243 ГПК України суд може з власної ініціативи або за заявою учасників справи виправити допущені в рішенні чи ухвалі описки чи арифметичні помилки. Питання про внесення виправлень вирішується без повідомлення учасників справи, про що постановляється ухвала.
- Якщо під час ухвалення судового рішення судом відповідно до ст. 129 ГПК України не було вирішено питання щодо розподілу судових витрат, то **виправлення судом арифметичної помилки шляхом внесення змін у резолютивну частину судового рішення про розподіл судових витрат, є порушенням норм процесуального права**, зокрема вимог ст. ст. 240, 243, 284 ГПК України, **оскільки** судом фактично здійснено не виправлення описки/арифметичної помилки у судовому рішенні, а частково змінено резолютивну частину судового рішення щодо розподілу судових витрат між сторонами, яке набрало законної сили і стало обов'язковим до виконання.

Постанова КГС ВС від 13.01.2021 у справі № 910/15874/19

- Відповідно до положень ч. 5 ст. 12 ГПК України для цілей цього Кодексу **малозначними справами є:**
  - 1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
  - 2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.
- Розгляд судом першої інстанції справи за правилами спрощеного позовного провадження не може свідчити про те, що така справа визнана судом малозначною, оскільки за ч. 2 ст. 247 ГПК України у порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка справа, віднесена до юрисдикції господарського суду, за винятком справ, зазначених у ч. 4 цієї статті.

Постанова КГС ВС від 19.03.2019 у справі № 910/3788/18

- Відповідно до статті 9 Закону України "Про судовий збір" судовий збір сплачується за місцем розгляду справи та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України.
- Суд перед відкриттям (порушенням) провадження у справі, прийняттям до розгляду заяв (скарг) перевіряє зарахування судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України.
- Обов'язок перевірки факту зарахування судового збору покладається на суд.

Постанова КГС ВС від 28.10.2021 у справі № 924/395/19

- Ураховуючи положення статті 9 Закону України "Про судовий збір", а також правові позиції Верховного Суду, саме суди, виконуючи вимоги закону, повинні перевіряти зарахування судового збору, використовуючи способи, передбачені процесуальним законодавством, зокрема в разі необхідності, отримувати таку інформацію з Державної казначейської служби України, що забезпечує казначейське обслуговування цього фонду.

Постанова ВП ВС від 07.07.2020 у справі № 910/10647/18

- Виключна підсудність застосовується до тих позовів, вимоги за якими стосуються нерухомого майна як безпосередньо, так і опосередковано, а спір може стосуватися як правового режиму нерухомого майна, так і інших прав та обов'язків, що пов'язані із нерухомим майном.
- Коли територіальна підсудність спору може визначатися як за ч. 3 (за місцезнаходженням нерухомого майна), так і за ч. 6 ст. 30 ГПК України (за місцезнаходженням юридичної особи), то звернення позивача до господарського суду за місцезнаходженням юридичної особи як належного суду за правилами ч. 6 ст. 30 ГПК України не є порушенням правил виключної підсудності.

Постанова КГС ВС від 18.08.2020 у справі № 916/1094/18 (1)

- Відповідно до ч. 1 статті 49 ГПК України треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у справу до закінчення підготовчого провадження або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, подавши позов до однієї або декількох сторін.
- За ч. 5 ст. 49 та ч. 4 ст. 180 ГПК України до позовів третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору у справі, в якій відкрито провадження, застосовуються положення ст. 180 ГПК України. Таку позовну заяву необхідно подавати із додержанням загальних правил пред'явлення позову, і вона має відповідати вимогам статей 162, 164, 172, 173 цього Кодексу.
- Тлумачення наведених процесуальних норм дає підстави стверджувати, що положеннями ст. 49 ГПК України окремо визначено строк вступу у справу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, яким згідно з ч. 1 цієї статті є строк «до закінчення підготовчого провадження» або «до початку першого судового засідання», якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження.

Постанова КГС ВС від 18.08.2020 у справі № 916/1094/18 (2)

- Позовні вимоги третьої особи, яка подала позов відповідно до ст. 49 ГПК України, можуть бути допущені судом до розгляду у процесі, що вже розпочався, у тому випадку, коли така самостійна вимога заявлена саме щодо предмета спору, що вже виник між сторонами.
- Вимога, спрямована на те, що перебуває поза цим предметом, чи спрямована до третіх осіб, не може бути розглянута судом як вимога третьої особи в розумінні положень наведеної статті.
- Отже, саме лише пред'явлення третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору у справі, позову до третьої особи без самостійних вимог та одночасно до сторони у справі не може бути підставою для повернення такого позову без надання відповідної оцінки вимогам заявника, визначення того, чи вони охоплюються предметом спору, що вже виник між сторонами.

Постанова КГС ВС від 04.11.2020 у справі № 904/684/18 (1)

- Частиною 7 ст. 98 ГПК України унормовано зазначення у висновку експерта, що він попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом, також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.
- Відповідно до абз. 10 ч. 2 п. 4.14 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, у вступній частині висновку експерта зазначаються, зокрема, попередження (обізнаність) експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за ст. 384 КК України або за відмову від надання висновку за ст. 385 цього Кодексу.
- За приписами ч. 5 ст. 100 ГПК України в ухвалі про призначення експертизи **суд** попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Постанова КГС ВС від 04.11.2020 у справі № 904/684/18 (2)

- Тож норма, яка визначає, що в ухвалі повинно бути роз'яснено експерту про кримінальну відповідальність, не виключає обов'язку експерта зазначити при складанні висновку, що він попереджений (обізнаний) про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за ст. 384 КК України або за відмову від надання висновку за ст. 385 цього Кодексу.
- Отже, обов'язковою вимогою до висновку експерта є вказівка на те, що останній обізнаний про відповідальність.
- З огляду на викладене, якщо у висновку експерта відсутні відомості про попередження (обізнаність) його про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за ст. 384 КК України або за відмову від надання висновку за ст. 385 цього Кодексу, то такий висновок є недопустимим доказом.

Постанова КГС ВС від 11.11.2020 у справі № 910/7141/13

- Частиною 4 ст. 102 ГПК України встановлено, що у разі ухилення учасника справи від подання суду на його вимогу необхідних для проведення експертизи матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, що перешкоджає її проведенню, суд залежно від того, яка особа ухиляється, а також яке ця експертиза має значення, може визнати встановленою обставину, для з'ясування якої експертиза була призначена, або відмовити у її визнанні.
- У разі якщо стороні було відомо про задоволення її клопотання щодо призначення судової експертизи і необхідність оплати її вартості, а **вона не вживала дії** із забезпечення своєчасної сплати вартості проведення експертизи, правомірними є відхилення подальших клопотань сторони про призначення експертизи.

Постанова КГС ВС від 02.12.2019 у справі № 910/6915/19

- Відповідно до ч. 1 ст. 119 ГПК України суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення.
- При цьому необхідно враховувати, що у ч. 4 ст. 119 ГПК України визначено, що одночасно із поданням заяви про поновлення процесуального строку має бути вчинена процесуальна дія (подана заява, скарга, документи тощо), стосовно якої пропущено строк.
- Згідно з ч. 2 ст. 169 ГПК України заяви, клопотання і заперечення подаються в письмовій або усній формі. У випадках, визначених цим Кодексом, або на вимогу суду заяви і клопотання подаються тільки в письмовій формі.
- Водночас у ст. 119 ГПК України не зазначено, що заява про поновлення процесуального строку має бути подана виключно в письмовій формі.
- Якщо суд у справі не вимагав подати заяву про поновлення пропущеного процесуального строку в письмовій формі, допускається подання такої заяви в усній формі у судовому засіданні за умови дотримання вимог ч. 4 ст. 119 ГПК України.

Постанова КГС ВС від 17.12.2020 у справі № 911/4670/13 (1)

- Вирішення питання щодо поновлення строку перебуває в межах дискреційних повноважень суду, який за заявою сторони, прокурора чи з своєї ініціативи може визнати причину пропуску встановленого законом процесуального строку поважною і відновити пропущений строк, крім випадків, передбачених ГПК України. Тобто, **суд з урахуванням конкретних обставин справи має оцінити на предмет поважності причини пропуску встановленого законом процесуального строку і залежно від встановленого, - вирішити питання про поновлення або відмову в поновленні цього строку.**
- Із правового контексту норм статей 118, 119 ГПК України вбачається, що **законодавець не передбачив обов'язку суду автоматично відновлювати пропущений строк** за наявності відповідного клопотання заявника, оскільки у кожному випадку суд має чітко визначити, з якої саме поважної причини такий строк було порушено скаргником та чи підлягає він відновленню.
- Таким чином, **правовий аналіз норм чинного процесуального законодавства свідчить про те, що господарський суд може відновити пропущений процесуальний строк лише у виняткових випадках**, тобто причини відновлення таких строків повинні бути не просто поважними, але й мати такий характер, не зважати на який було б несправедливим і таким, що суперечить загальним засадам законодавства.

Постанова КГС ВС від 17.12.2020 у справі № 911/4670/13 (2)

- Згідно із ч. 8 ст. 129 ГПК України розмір судових витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи, встановлюється судом на підставі поданих сторонами доказів (договорів, рахунків тощо). Такі докази подаються до закінчення судових дебатів у справі або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду за умови, що до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву. У разі неподання відповідних доказів протягом встановленого строку така заява залишається без розгляду.
- Отже, чинним ГПК України не встановлено неможливості поновлення пропущеного процесуального строку для подання стороною доказів на підтвердження розміру судових витрат у зв'язку з розглядом справи.

Постанова КГС ВС від 10.12.2020 у справі № 914/2964/13

- За змістом п. 1 ч. 2 та ч. 3 ст. 321 ГПК України з урахуванням приписів ч. 1 цієї статті заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами може бути подана з підстави, визначеної п. 1 ч. 2 ст. 320 цього Кодексу, – не пізніше трьох років з дня набрання таким судовим рішенням законної сили. Строки, визначені в частині 2 цієї статті, не можуть бути поновлені.
- Із системного аналізу змісту статей 119, 321 ГПК України вбачається, що за своєю правовою природою встановлений цією нормою строк у три роки є преклюзивним (припиняючим), тобто таким, вплив якого спричиняє припинення самого права, за реалізацією якого звертається особа, та він не може бути відновлений, незалежно від причин його пропуску.
- Отже, **можливість поновлення 3-річного процесуального строку, встановленого ч. 2 ст. 321 ГПК України, в межах якого учасник справи може подати заяву про перегляд рішення за нововиявленими обставинами, з підстав, визначених п. 1 ч. 2 ст. 320 цього Кодексу, процесуальним законом виключається.**

—
Верховний
Суд

Дякую за увагу!